

احکام خواهران

www.ketab.ir

عنوان و نام پدیدآور	احکام خواهران/ تدوین هیئت محققین پژوهشکده قرآن و عترت؛ به سفارش معاونت فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی (پژوهشکده قرآن و عترت).
مشخصات نشر	تهران: کیمیا اثر، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	۱۴۴ ص.؛ ۱۹/۵×۹ س.م.
شابک	978-600-5575-09-5
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	زنان -- وضع حقوقی و قوانین (فقه)
موضوع	فقه جعفری -- رساله عملیه
شناسه افزوده	دانشگاه آزاد اسلامی. پژوهشکده قرآن و عترت (ع)
شناسه افزوده	دانشگاه آزاد اسلامی. پژوهشکده قرآن و عترت. معاونت فرهنگی
رده بندی کنگره	۱۳۹۱ ۳۳ الف/۱۸۹ BP
رده بندی دیویی	۲۹۷/۳۶
شماره کتابشناسی ملی	۲۸۴۴۵۹

احکام خواهران

تدوین: هیئت محققین پژوهشکده قرآن و عترت
ناشر: کیمیا اثر

نوبت چاپ: اول - پاییز ۹۱

شمارگان: ۱۰۰۰۰ جلد

اجرا: مهدی فیروزخانی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شمسه خوش نگار

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۷۵-۰۹-۵

ISBN: 978-600-5575-09-5

قیمت: ۱۸۰۰ تومان

آدرس / تهران، صندوق پستی ۱۵۸۱۵/۱۶۳۵

به سفارش معاونت فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی
(پژوهشکده قرآن و عترت)

فهرست مطالب

۵	پیش درآمدی بر اجتهاد و تقلید
۱۴	احکام تقلید
۱۶	احکام طهارت
۳۷	وضو
۴۸	تیمم
۵۳	احکام نماز
۹۷	احکام روزه
۱۰۶	احکام خُمس
۱۱۰	احکام زکات
۱۱۱	احکام حج
۱۱۲	احکام خرید و فروش
۱۱۴	احکام قرض
۱۱۵	احکام نگاه کردن
۱۱۶	احکام مالی که انسان آن را پیدا می‌کند
۱۱۷	امر به معروف و نهی از منکر
۱۲۲	مسائل دفاع
۱۲۳	مسائل متفرقه
۱۲۹	مسائل ویژه خواهران

پیش درآمدی بر اجتهاد و تقلید

آئین حیات بخش اسلام، راه و رسم ویژه‌ای را برای تنظیم و اداره حیات بشر، پیش روی او نهاده است. هدایت در مسیر تعالی و کمال، مانند هر پدیده دیگری نیاز به برنامه‌ای از پیش تعیین شده دارد که تمام جوانب امور و موانع راه در آن پیش بینی شده باشد. خالق متعال که انسان را در همه مراحل سیر او تا بی‌نهایت، مورد لطف و عنایت قرار داده است، برای نیل او به عالی‌ترین مراتب کمال و سعادت، طرحی عظیم در انداخته و آن را از زبان قرآن و سنت ائمه معصومین علیهم‌السلام ابلاغ و اعلام نموده است.

بی شک این برنامه و خطّ مشی ویژه جز از طریق وحی و سخنان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و فرزندان معصومش علیهم‌السلام، کسی را وصال نمی‌دهد، بلکه تنها در مکتب قرآن و اهل بیت رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌توان به حریم آن راه یافت. کشف و استنباط این برنامه آسمانی، باید بر عهده کسانی گذارده شود که در علوم قرآنی کارشناسان ماهر و صادق هستند و درایت آن‌ها در حدیث و سنت معلوم همگان باشد. از این روست که ضرورت وجود خبرگان دلسوز و نستوه رخ می‌نماید؛ خبرگان و مجاهدانی که با تلاش بی وقفه و با رجوع به منابع و مدارک اصیل اسلامی، در استنباط احکام دینی و وظایف اسلامی فرد و اجتماع، سعی بلیغ دارند و با همه نیرو و وسع خود در این عرصه داخل می‌شوند. از میان عالمان و دانشمندان اسلامی، مراجع گران قدر تقلید، عهده‌دار این وظیفه خطیر و رسالت بزرگند.

ادوار تاریخی اجتهاد

خداوند بزرگ، احکام و تکالیفی را برای فرزند آدم، مقرر فرموده است. این احکام، از طریق وحی بر پیامبر اکرم علیه السلام فرود آمد و حضرتش همه آن را بی کم و کاست به مردم عصر خود ابلاغ فرمودند. از همین رو، زمان حیات رسول گرامی صلی الله علیه و آله را عصر تشریع می نامند؛ یعنی عصری که قوانین و احکام الهی به کسوت شریعت درآمدند و مردم را مخاطب خود ساختند.

به تدریج، گذر زمان موجب گستردگی و پیچیدگی روز افزون مسائل جامعه اسلامی شد و در بستر یک جریان در تاریخ، مسلمین بر ضرورت دستیابی به کم و کیف احکام و راه های استنباط آن ها در عصر غیبت، اتفاق نظر پیدا کردند. در زمان حیات رسول گرامی صلی الله علیه و آله و بعد از آن در عصر امامان بزرگوار شیعه علیهم السلام چنین ضرورتی احساس نمی شد. زیرا در عصر رسالت، احکام و قوانین الهی به دست مبارک رسول الله صلی الله علیه و آله تشریع و تبلیغ می گردید و از آن پس نیز که دوره امامت خاصه حضرات معصومین علیهم السلام فرا رسید، ایشان مفاهیم کلی دین را در قالب های مدون و الگو وار برای مردم عصر خود بیان فرمودند. رسالت ائمه عظیم الشان شیعه، ترسیم خطوط کلی و نشان دادن اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله بود تا بشریت با الهام گیری از این مفاهیم کلی و خطوط برجسته، راه خود را در دوره های بعد پی گیرد و بر جامعیت دین مبین که برای همه زمان ها و مکان هاست، صحه گذارند.

در عصر غیبت آخرین حجت خدا (عج) ضرورت تداوم حرکت انبیاء و اوصیاء (صلوات الله علیهم اجمعین)، ایجاب می کند که با توجه به جامعیت دین اسلام و عمومیت آن، آگاه ترین و صالح ترین افراد امت اسلامی، یعنی مراجع بزرگوار شیعه، عالم انسانیت را به سوی سعادت رهنمون گردند. در این راه پر مخاطره، دست مایه و همه هستی ایشان،

همانا قرآن و احادیث معتبر است و البته که چنین راهی را چنان سرمایه‌ای باید، و آلا هیچ‌کس راه به جایی نخواهد برد.

ضرورت و شرایط مرجعیت

گسترده‌گی و عمومیت قوانین اسلام در زمینه‌های مختلف حیات، ضامن هدایت و سعادت فردی و اجتماعی انسان و تکامل او به سوی کمال مطلق است.

این گسترده‌گی و شمول، اقتضا می‌کند که همگام با تحولات زمانی و مکانی، مقام جامع الشرایطی، پاسخگوی مسائل و پرسش‌های دینی مردم در هر عصری باشد. مراجع بزرگوار شیعه در طول تاریخ فقاقت و اجتهاد، آنچنان در دقایق علمی و استنباط مسائل عقلی و آراء پیشینیان، تأمل و امعان نظر داشته‌اند که بیش از هر مقام و منبع دیگری شایسته پاسخ‌گویی به نیازهای عصر و نسل خود می‌باشند و در واقع در هیچ عصری، مردم جز از این طریق، پاسخ مشکلات علمی و عملی خود را دریافت نکردند.

هنگامی که عشق و ایمان، به مدد عقل و درایت درآیند و افزون بر همه این‌ها، قوه استنباط و اجتهاد نیز همراه گردد، مقام مرجعیت شکل می‌پذیرد و قادر به حل و فصل مسائل مسلمان‌ها می‌شود.

از طرفی فقیهان امت که به شهادت روایت مشهور «وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْفُقَهَاءِ، صَائِنًا لِنَفْسِهِ، حَافِظًا لِدِينِهِ مُخَالِفًا لِهَوَاهُ مُطِيعًا لِأَمْرِ مَوْلَاهُ فَلِلْعَوَامِ أَنْ يَقْلُدُوهُ» صالح‌ترین مقام برای اداره و ارشاد جامعه اسلامی هستند، در سخت‌ترین امتحانات و در کوران حوادث به خوبی از عهده مسئولیت رهبری اجتماع مسلمین برآمده‌اند. اینان، بزرگ مردانی هستند که رویت آن‌ها همان «زی طلبگی» بوده و در عالی‌ترین مراتب دنیوی و معنوی، مهار نفس را از کف نداده‌اند.

بی جهت نیست که مردم از دیرباز به این طایفه از دانشمندان، نهایت حسن ظن را داشته و از بذل مال و جان برای اجرای فرامین ایشان دریغ نکرده‌اند.

علم و معرفت، انس و آشنایی با قرآن و سنت، صداقت و درستی، عدالت و شجاعت و بی‌اعتنایی به زخارف دنیا که برای قاطبه مراجع بزرگوار، جوانان ملکه‌ای استوار درآمده است، علت عمده توجه و رویکرد مردم به ایشان است. پیش از هر چیز اقبال توده‌ها به مجتهدان با اخلاص را باید در همین خصیصه‌ها جستجو کرد.

مواجهه منطقی دین با مسائل جدید

دیندارانه زیستن و در عین حال از علم و صنعت روز، بهره جستن، موجب بروز معضلات فکری و مشکلات علمی بی‌سابقه‌ای در میان دینداران شده است، به راستی دین چگونه راه خود را در میان انبوه معضلات عصر جدید می‌پیماید؟ و آیا جز در سایه هماهنگی دین و عقل، پاسخی مناسب برای نیازهای انسان عصر جدید قابل دریافت است؟ این دسته از پرسشها پاسخی روشن دارند و نیازی به شرح و بسط آنها نیست. اما در رابطه با فقه و احکام فرعی، گفتنی است که در روند تعیین مناسبات و تنظیم روابط فردی و گروهی، آنچه که به این علم مربوط می‌شود، عبارت است از «استمرار اجتهاد و پاسخگویی‌های لحظه‌به‌لحظه، بدین معنا که عالمان و فقیهان امت، با بهره‌گیری از مفاهیم عام و جهان شمول شریعت، درباره مسائل نوینی از قبیل روابط و مناسبات بین‌المللی، حقوق بشر، جنگ‌های سرد و گرم، دفاع از کیان اسلام و منافع مسلمین، اقتصاد اسلامی، نسبیت و یا ثبات اخلاق و ارزش‌ها، کنترل جمعیت، بیمه، مالیات، تعاونیها و صدها مسئله دیگر به کنکاش و استنباط پرداخته و درباره هر یک از این مسائل، رأی خواهند داد. پر

واضح است که چنین طریق ناهمواری را کسانی قادرند بپیمایند که علاوه بر برخورداری از علم و معرفت کافی در زمینه علوم اسلامی، مایه‌های فراوانی در زمینه‌های تهذیب و تزکیه روح و تجربه‌های علمی، به چنگ آورده باشند.

لزوم رجوع به متخصص

بر کسی پوشیده نیست که وسعت علوم و شعبات متعدد علمی تا به حدی است که حتی شمارش آن‌ها، کاری صعب و دشوار است. از همین رو تخصص به معنی واقعی آن جز در یک الی دو رشته امکان وقوعی ندارد، بلکه تخصص در زمان‌ها جز با پژوهش‌های چندین ساله و همت‌های بلند، صورت تحقق به خود نمی‌گیرد. تا آن‌جا که تصور مهارت کافی برای یک شخص در چندین رشته و فن خارج از تصور و امکان است.

رشته‌های فنی و تجربی به جهت کاربردهای مؤثر و سازنده آن‌ها در زندگی روزمره، نزد عموم از شأن و منزلتی ویژه و در برخی موارد، دور از انتظار برخوردارند. عنوان تخصص در این رشته‌ها و مراجعه افراد به کارشناسان علوم فوق‌الذکر، امری کاملاً مقبول و پذیرفتنی است. اما چرا هنگامی که نوبت به علوم دینی و استنباطی می‌رسد، این امر بدیهی و کاملاً عقلایی از طرف برخی، مورد خدشه و چون و چرا قرار می‌گیرد؟ به حتم تمام ادله و براهینی که رجوع غیر متخصص در هر علمی را به متبحرین آن فن به اثبات و ظهور می‌رساند، از مراجعه مردم به مراجع دینی، برای فهم و دریافت احکام اسلام، پشتیبانی می‌کند. به ویژه در دنیای کنونی که معبر حوادث گوناگون و جایگاه تحولات سریع صنعتی و تغییرات اساسی در چهره جوامع انسانی است، هیچ تردیدی در لزوم مراجعه به صاحبان تخصص در علوم دین، باقی

نمی‌ماند. جز این نیست که تحولات اخیر در مقیاس‌های جهانی، نه فقط از اهمیت و ضرورت مقام مرجعیت در جامعه انسانی نکاسته است، بلکه این تغییر و تحولات بنیادی بیش از پیش، ضرورت وجود یک مقام مسؤول، در پاسخ‌گویی به نیازهای دینی مردم را مشخص می‌کند.

میزان تأثیرپذیری اجتهاد از زمان و مکان

بعد از وفات رسول اکرم صلی الله علیه و آله مفاهیم مشک‌وکی مانند تطوّر و تغییر شرایط زمان و مکان، در میان مسلمین رونق گرفت. مشک‌وک بودن این عناوین از آن جهت بود که بهانه‌ای برای تغییرات اساسی در محکّمات دینی شده بود. یعنی هویت و حقیقت اسلام و احکام آن در برابر متغیّرات اجتماعی خاضع شده و آنچه که اصیل و پا برجا می‌نمود، همانا چهره و سمت و سوی اجتماع بود. لحاظ زمان و مکان در مجرای استنباط، امری بایسته و مورد سفارش اولیاء دینی و در این اواخر حضرت امام بود. اما در این مسیر نیز افراط و تفریط، مذموم و نابایسته است. به هر حال این دید غلط در حال حاضر نیز، گاه از برخی زبانها و قلم‌ها، ترسیم می‌شود و چون آفتی در فهم دین و میانی شریعت شده است.

نباید فراموش کرد که آنچه معیار و ملاک است، وحی و احکام آسمانی است، نه تبدیل احکام بر وفق اوضاع و متغیّرات ناپایدار. چه بسا کیان اسلام و سعادت جامعه اسلامی، بارها در اثر افراط و تفریط‌های آنچنانی به مخاطره افتاده است.

گاه به موجب افراط در لحاظ شرایط زمانی و مکانی و گاه در اثر بی‌توجهی ناشیانه به زمان و مکان، ضربات بسیاری بر پیکره نظام اسلامی وارد شده است. همپایی و هماهنگی با آنچه که تغییرات زمان و مکان نامیده می‌شود، چندان سهل و آسان نیست. در واقعیت زمان،

هم ترقی و تعالی وجود دارد و هم انحطاط و انحراف. باید با پیشرفت زمان پیش رفت و با انحراف آن مبارزه کرد. اما تمیز و تشخیص انحراف از تعالی، بدون نظر کردن به سرچشمه‌ها و منابع، عقیم خواهد ماند.

اسلام با اختصاص هدف‌ها در قلمرو دین و واگذاری ابزار و صورت کار در حوزه علم و فن، از هرگونه تصادم و تعارض با توسعه فرهنگ و تمدن پرهیز کرده است.

این را باید از معجزات دین مبین دانست که برابر احتیاجات ثابت بشری، قوانین ثابت و به موازات نیازهای متغیر او مقررات متغیری را پیش‌بینی کرده است.

اسلام به وضوح وجود مصالح عالی‌ه را در ورای احکام خود، تصریح دارد و از طرف دیگر در مطاوی بزرگان شریعت، درجه اهمیت مصلحت‌ها بیان شده و این مسأله کار محققان را در زمینه تعارض مصالح آسان نموده، زیرا اسلام اجازه داده است که در چنین مواردی کارشناسان متبحر، با لحاظ درجه اهمیت‌ها و سنجش اولویت‌ها، به دام «ترجیح بلا مرجح» در نغلطند و اهم را به پای مهم، ذبح شرعی نکنند.

احکام در منظر اخلاق

گفتنی است که روح و آهنگ «آیات الاحکام» در قرآن مجید، جنبه اخلاقی دارد. غالب آیات مربوط به احکام به یک تعلیل و با تحلیل اخلاقی ختم می‌شود. و این سنت به خوبی حکایت از آن می‌کند که قرآن مجید، اساسی‌ترین رکن و منبع فقه، رسالت اصلی خود را، بیان و تحکیم اصول اخلاقی می‌داند. هنگامی که تکالیف فرعی و شرعی، چنین بیانی را در قرآن به خود اختصاص می‌دهد، تفسیری جز اینکه اخلاق و تکامل روحی، مطمح نظر وحی می‌باشد، ندارد.

احکام، تنها از آن جهت که آهنگ زندگی مسلمین را منضبط

گرداند، تشریع نشده است، بلکه اداره و هدایت قلبی بشر به سمت متعالی‌ترین سجایای اخلاقی نیز در نظر است. گرچه نفس وضع و قرار دادن تکالیف شرعی، حاکی از توجه خالق سبحان به نوع انسان است، بلکه، طریقه وضع و تشریع آن‌ها نیز از توجه و اعتنای صاحب آفرینش به تربیت فرزندان آدم، سخن می‌گوید. قرآن کریم از آن جهت عمل و تعهد به قانون را خواستار است که این اعمال زمینه پرورش روحیات اخلاقی انسان‌هاست و شاید اگر جز این بود، این مایه عنایت و توصیه عمل به احکام فقهی، خالی از معنا می‌نمود.

منزلت احکام در مسابقات سراسری قرآن و عترت علیه السلام

بی‌هیچ تردیدی، تقید به احکام و دستورات برگرفته از قرآن و سنت معصومین علیهم السلام یگانه طریق نجات مسلمین و شکل‌گیری حیات اسلامی و قرآنی ایشان است.

پی‌گیری و تطبیق ائمه اطهار علیهم السلام با وضعیت‌های متغیر جوامع که منجر به تدوین رساله‌های عملیه گردید، نشانگر مساعی عالمانه و دلسوزانه دانشمندان گران‌قدر تشیع و حساست مبارک این طبقه از عالمان دینی به سرنوشت مسلمین است. اس و تعهد به دستورات فقهی در میان اقشار تحصیل کرده و جوانان میهن اسلامی که نسل بالنده هر کشوری محسوب می‌شوند، میمون و مبارک است. هر قدر که توجه قلب و روح نسل جوان به اصول و فروع دین افزون گردد، بیش‌تر موجبات تعالی و تکامل جامعه، فراهم می‌گردد و چنانچه به هر دلیلی این شوق و گرایش، فروکش کند، زمینه برای نفوذ فرهنگ بیگانه و شبیخون‌های فرهنگی مساعد می‌گردد. مسلماً از آفت کم توجهی به احکام شرعی در میان جوانان عموماً و دانشجویان خصوصاً، تعبیری جز فاجعه و توفیق مغزهای شیطانی، نمی‌توان ذکر نمود. به نظر می‌رسد که

نهادهای فرهنگی و برنامه‌ریزان و کارگزاران امور تربیتی، باید سوق دادن جوانان را به سوی احکام اسلام، در دستور کار خود قرار دهند و از هرگونه صرف هزینه و سرمایه‌گذاری در این عرصه دریغ نورزند. زیرا جوانان، زنده‌ترین و سازنده‌ترین اجزاء اجتماع محسوب می‌شوند و هرگونه تغییر در روحیات و منش آنان در سطح وسیع جامعه انعکاس دارد.

به همین منظور، در پوشش طرحی نو، تحت عنوان «احکام» شاخه‌ای به شاخه‌های مسابقات افزوده شد، تا در کنار تربیت جوانان عزیز و تشویق آن‌ها به سوی قرائت، تجوید، تحقیق، همخوانی و... این جنبه حیاتی نیز مورد غفلت قرار نگیرد.

این مجموعه از رساله عملیه بنیان‌گذار جمهوری اسلامی حضرت امام (ره) (چاپ دوم وزارت ارشاد اسلامی) انتخاب شده است و توصیه می‌شود که داوطلبان عزیز برای آگاهی از سایر مسائل، رساله عملیه را با دقت مطالعه کنند.

یاری خداوند منان را در جهت گسترش فرهنگ وحی و اجرای فرامین اولیاء دین، مسألت نموده و امیدواریم که این دوره از مسابقات نیز خدمتی به سزا در تحکیم ایمان و عقیده جوانان به قرآن و عترت علیهم‌السلام داشته باشد.

والسلام

هیأت علمی ستاد مرکزی برگزاری مسابقات قرآن و عترت

احکام تقلید

مسئله ۱: مسلمان باید به اصول دین یقین داشته باشد، و در احکام غیر ضروری دین باید یا مجتهد باشد که بتواند احکام را از روی دلیل به دست آورد، یا از مجتهد تقلید کند یعنی به دستور او رفتار نماید، یا از راه احتیاط طوری به وظیفه خود عمل نماید که یقین کند تکلیف خود را انجام داده است. مثلاً اگر عده‌ای از مجتهدین عملی را حرام می‌دانند، عده دیگر می‌گویند حرام نیست آن عمل را انجام ندهد، و اگر عملی را بعضی واجب و بعضی مستحب می‌دانند آن را به جا آورد، پس کسانی که مجتهد نیستند و نمی‌توانند به احتیاط عمل کنند واجب است از مجتهد تقلید نمایند.

مسئله ۲: تقلید در احکام، عمل نمودن به دستورات مجتهد است، و از مجتهدی باید تقلید کرد که مرد، بالغ، عاقل، شیعه دوازده امامی، حلال زاده، زنده و عادل باشد.

مسئله ۳: مجتهد اعلم را از سه راه می‌توان شناخت: اول آن که خود انسان یقین کند. مثل آن که از اهل علم باشد و بتواند مجتهد و اعلم را بشناسد. دوم آن که دو نفر عالم عادل که می‌توانند مجتهد و اعلم را راتشخیص دهند مجتهد بودن یا اعلم بودن کسی را تصدیق کنند، به شرط آن که دو نفر عالم عادل دیگر با گفته آنان مخالفت ننمایند. سوم آن که عده‌ای از اهل علم که می‌توانند مجتهد و اعلم را تشخیص دهند و